

Альма матер - 212 років!

Вітаємо з днем народження УНІВЕРСИТЕТУ! Time flies!

«Блаженъ уже стократно, ежели случай поставилъ меня возможность сделать малейшее добро любезнейшей моей Украине...»

«...Вся жизнь моя... принадлежитъ моему Отечеству, но въ особенности краю, который былъ отечествомъ для понятій моей юности...»

В.Н.КАРАЗИНЪ.

Цінності Каразінського університету: народжені історією

17 листопада 1804 року була підписана Грамота про створення Харківського університету і з цього історичного моменту розпочався перебіг його славетної історії.

Безумовно, всі справжні університети мають багато спільного, оскільки вони виникали, живуть і, розвиваються заради наукового пізнання і духовного збагачення людства. Загальні принципи університетського життя сформульовані у всіх відомій «Magna Charta Universtatum»:

5. Університет створює, вивчає, оцінює і передає культуру за допомогою досліджень і навчання.

Для задоволення потреб навколишнього світу його дослідницька і викладацька діяльність повинна бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади.

6. Викладання і дослідницька робота в університетах повинні бути нероздільні для того, щоб навчання в них відповідало потребам, що змінюються, запитами суспільства і досягненням у науковому знанні.

7. Свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. Керівні органи й університети, кожний у рамках своєї компетентності, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги.

Відкидаючи нетерпимість і будучи завжди відкритим для діалогу університет є ідеальним місцем зустрічі викладачів, що здатні передавати свої знання і володіють необхідними засобами для їхнього удосконалення за допомогою досліджень і інновацій, і студентів, що мають право, здатність і бажання збагатити свій розум цими знаннями.

8. Університет є хранителем традицій європейського гуманізму. У здійсненні свого покликання він постійно прагне до досягнення університетського знання, перетинає географічні і політичні кордони і затверджує нагальну потребу взаємного пізнання і взаємодії різних культур. «Magna Charta Universtatum» була підписана європейськими ректорами у Болоньї 18 вересня 1988 року, в тому числі і єдиним з українських ректорів на той час, ректором Харківського університету професором І.Є. Тараповим.

Кожен університет, однак, забарвлює загальні принципи власним ціннісним досвідом, поступово створює свою унікальну корпоративну культуру, пронизану розумінням власної місії, відносин із суспільством і державою, внутрішніх взаємин професури і студентства, загальним ставленням до навколишнього світу.

Останнім часом можна почути, що сучасний університет має принципово відсторонятися від будь яких цінностей, від усього, що не пов'язано безпосередньо з науковим пізнанням та навчальним процесом. Але сцієнтистська парадигма університетського розвитку ніколи насправді не втілювалася у життя. Навпаки, ми бачимо, що університети виступали і виступають носіями і зберігачами загальнолюдської моралі, духовних ідеалів, впливають тим самим на своє оточення, змінюючи його на краще. Тому девіз Каразінського університету закликає не тільки «Пізнавати», не тільки «Навчати», але й «Просвіщати» тобто підтримувати, збагачувати і поширювати цінності культури.

Ми спробували з'ясувати, які ж базові цінності відстоював протягом своєї історії Харківський університет і це, нібито просте завдання, насправді виявилось надзвичайно складним, змушує зануритися у безмежний світ історичних подій, фактів, персоналій, текстів, якими так багата університетська історія. Ми побачили суперечливість, мінливість позицій і поглядів, неодноразову зміну основних правил університетського життя тощо. Не можна не враховувати те, що за 212 років існування університету неодноразово радикально змінювалися соціальні, економічні, політичні і культурні контексти його діяльності.

Фактично університет жив у декількох різних суспільствах і декількох різних державах, які до того ж зазнавали суттєвої трансформації:

XI. Доба становлення університету: час переходу від аграрного суспільства до раннього індустріального

XII. Реформи 1860-70-х років і контреформи 1880-90-х років

XIII. Криза самодержавства і буржуазні революції на початку XX століття.

XIV. Жовтнева революція, Перша світова війна і громадянська війна.

XV. Довоєнний (ранній) радянський період.

XVI. Друга світова війна

XVII. Повоєнний (пізній) радянський період, який знаменувався хрущовською відлигою, і брежнєвським «застоем».

XVIII. «Прискорення», «перебудова», колапс Радянського союзу і соціалістичного табору.

XIX. Становлення української державної незалежності. Період відносно спокійної пострадянської еволюції.

XX. «Помаранчевий» майдан, «Євромайдан» і революція Гідності, анексія Криму та війна на Донбасі.

За всієї умовності цієї періодизації, вона показує якими різними за історичним змістом, за культурними трансформаціями, та політичною драматургією були різні етапи університетської історії. І це не могло не впливати на університетські звичаї, способи життєдіяльності, в тому числі повсякденної, людські характери, взаємини тощо.

Коли ми передивляємося історичні матеріали, мемуари, спогади університетських людей то бачимо, як по-різному сприймалося в середині університету те, що відбувалося поза його стінами. Захоплюючим є читання спогадів університетських професорів і вихованців, які відтворюють напружену боротьбу світоглядних позицій, політичних поглядів, особистісну ворожнечу, чого гріха таїти, - конфлікти, інтриги, зразки високого шляхетства та зразки дрібних пакостей. Особливо у часи гострих соціально-політичних колізій, від яких університетська корпорація не могла відсторонитися.

І все ж таки, спостерігається поступове формування і тривала тяглість, певного кола принципових ціннісних позицій, які визначали і визначають до сьогодні корпоративну свідомість, неповторну духовну ауру Каразінського університету, його глибинний культурний код.

Михайло Георгійович Халанський, ординарний професор історико-філологічного факультету так написав у книжці, присвяченій 100-річчю факультету: «Из-под периодического чередования уставов, бороздивших более или менее глубоко поверхность университета, в пестрой и разнообразной смене частных фактов внутренней жизни факультета, разных постановлений его и представлений сквозит несколько основных мыслей, выражается более или менее ясно и определенно несколько желаний, являющихся идеалом университетского быта и вместе практическим выводом из его столетней жизни и деятельности».

Ці слова були написані сто років тому. З того часу на долю університету випало ще багато випробувань і потрясінь, але робота із формування, розширення, збереження, захисту і продовження ціннісних аксіом Каразінського університету не припинялася.

Сьогодні в деяких вищих навчальних закладах пишуть і затверджують Кодекси поведінки, які зводяться, зазвичай, до переліку банальних рекомендацій добропорядної поведінки, як-то: бути взаємно ввічливими, не списувати, не смітити, берегти майно тощо. І мабуть це для них корисно і не зайве.

Але справжні, класичні університети створюють Канон своїх цінностей довгою історією і перевіряють їх протягом століть.

Ці цінності пронизують університетські статuti, документи професорських зібрань, вони представлені в актових промовах ректорів і деканів, у книгах і статтях професорів і випускників, і - головне - вони персоніфіковані у житті видатних університетських постатей, втілені в їх справах, в їх ставленні до науки, культури, громадського життя.

Вже перша спроба їх систематизувати показує, що Каразінський університет протягом своєї довгої, славетної і багатостраждальної історії виплекав, принаймні дванадцять фундаментальних цінностей.

Цінність єднання науки і навчання

Цінність демократичного, колегіального самоврядування

Цінність громадянськості

Цінність просвітництва

Цінність національно-культурної ідентичності

Демократизм.

Вільнодумство.

Гуманізм.

Креативність.

Академічна відповідальність і чесність.

Відкритість.

Досконалість.

Зупинюсь лише на деяких.

1. Цінність єднання науки і навчання. Її обґрунтовував В.Н. Каразін ще у 1802 році у «Предначертанні про Харківський університет», коли писав що «в отделении учености, через подробнейшие наставления и глубочайшие разъискания истин каждой науки, будут образовываться механики, физики, естествословы и астрономы». До речі, це було сказано ще до того, як Вільгельм Гумбольдт (почесний доктор Харківського університету) показав необхідність єдності освіти і наукових досліджень.

Каразінський університет сповідує цю цінність протягом всієї своєї історії.

В. Н. Каразін 2. Цінність демократичного, колегіального самоврядування. Її також ми знаходимо вже у каразінському проекті Харківського університету, який він бачив як самоврядувальну суверенну «наукову колонію» європейського зразку. «...Должно быть дано полное право всем профессорам собираться когда им угодно, частным образом, для рассуждений между собой об общих успехах наук; в университетских правилах можно даже особой статьей вменить преподавателям такие собрания в обязанность, назначив и время с тем, чтоб в них допускались адъюнкты и даже лучшие студенты, для которых такое отличие будет лучшей наградой за их прилежание».

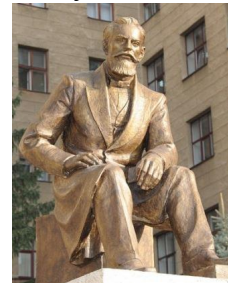
Д. І. Каченовський Неодноразово на цьому наголошувалося видатними діячами університету. Всесвітньо відомий фахівець з міжнародного права, засновник університетського Музею вишуканих мистецтв Дмитро Іванович Каченовський писав: «Коллегиальное устройство есть медленное, но верное лекарство против разных человеческих болезней; оно имеет, конечно, свои неудобства, но зато представляет способы действовать на пользу просвещения и науки. В коллегии соединяются люди, не

похожие друг на друга, меняются независимыми взглядами, выслушивают чужие убеждения по обязанности; от коллегии вероятнее ждать справедливой оценки, зрелого, спокойного приговора, осторожности и умеренности в поступках. А в бюрократии все зависит от личности и счастливого случая».

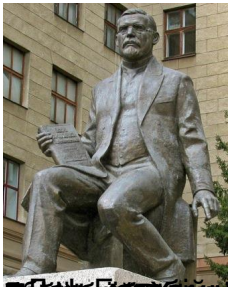
3

цього приводу не можу не згадати і позицію професора І.Є. Тарапова, якому довелося бути ректором університету у часи, коли само слово «демократія» було не дуже вживаним. Іван Євгенович не втомлювався наголошувати на тому, що «демократія і університет - неразделимы с первых дней основания этих учебных заведений. За это университеты часто подвергались гонениям со стороны официальных властей и бюрократии. Но именно это обеспечило им выживание в течение девяти веков».

І. Є. Тарапов 3. Університет відрізняла і відрізняє така цінність як громадянськість, готовність відстоювати і захищати інтереси суспільства, протистояти зазіханням на права і свободи людей, і якщо потрібно, рішуче вставати на їх захист. Не можу не процитувати слова геніального математика Олександра Михайловича Ляпунова, людини, яка, здавалося б, нічим крім науки не цікавилась: «Бывают моменты, когда честные люди не должны и не могут молчать и когда даже люди, исключительно посвятившие себя науке и никогда ранее не интересовавшиеся политикой, не могут оставаться безучастными к общественным вопросам».

О. М. Ляпунов І слід сказати, що у драматичніші моменти історії, університет завжди підіймав свій голос на захист свободі і демократії. Згадаймо звернення професорів Харківського університету до європейських колег у жовтні 1919 року, в якому керівники більшовицького руху, названі утопістами і фанатиками, людьми не урівноваженими, які користуючись демагогічними прийомами, обманюючи темний довірливий народ фальшивими обіцянками припинити війну, роздати землю і фабрики, вони захопили владу. Наводячи жахливі приклади більшовистського терору професори університету написали: «Будучи переконані в тому, що більшовизм спричиняє як загибель держави, так і знищення культурних цінностей, однаково дорогих усьому цивілізованому світу, ми, учені діячі, звертаємося до Вас, наших колег, із проханням роз'яснити своїм авторитетним словом суспільству, якою згубною силою є більшовизм і як необхідно всіляко боротися з ним в ім'я збереження культури».

[REDACTED]